बालबालिकाको शिक्षणमा बाल विकास केन्द्रको योगदान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नात्तकोत्तर
तह (एम.एड) दोश्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा
गर्नको लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता

राम नारायण चौधरी

क्याम्पस क्रमाङ्क : ३४५/०६६

परीक्षा क्रमाङ्क : १३०१५५

त्रि.वि.दर्ता नं. : ९८४२-८१

श्री सूर्यनारायण सत्यनारायण मोरवैता यादव बहुमुखी क्याम्पस, सिरहा
२०७२

कृतज्ञता ज्ञापन

बालबालिकाको शिक्षणमा बाल विकास केन्द्रको महत्व शीर्षकमा शोधपत्र सम्पन्न गरी शोधपत्र प्रस्तुत गरेको छु । यो शोध पत्र सिरहा जिल्लाको न.पा सिरहा अन्तर्गत संचालित वाल विकास केन्द्रहरुको अध्यय गर्न समबद्ध विषयमा स्थलगत संक्षिप्त अध्ययनकै सेरोफेरो भित्र समेटीएको छ । अध्ययनको कममा समेटीएका विषयवस्तु र प्रस्तुतिकरण निर्दिष्ट पाठयक्रम अनुरुप नै छन् । यस अर्थमा यो अध्ययन प्रतिवेदन बाल विकासको सुधारमा निरन्तरता नै हो भन्न हिचकिचाउनु पर्ने विषय होइन ।

सोध पत्र पढेर र परेर ज्ञान आर्जन गर्न सक्ने पूर्वीय मान्यता वमोजिम नै मेरो आदरणीय गुरु वर्ग प्राध्यापक श्री सुरेन्द्र कुमार यादव ज्यूको प्रत्यक्ष र परोक्ष निर्देशनको प्रतिफलको रुपमा लिइएको वास्तविकता लाई अध्ययनकर्त्ताले नर्कान सक्दैन कार्यलय एवमं व्यक्तिगत व्यस्तताको वावजुद कुनै झिनो न मानी आफनो अमुल्य समय तथा श्रम समेत प्रदान गरी यस लाई यो रुपमा परिमार्जन र परिकृष्ट गरी मार्ग निर्देशन गरी दिनु भएकोमा वहा प्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्न पाउनु निश्चैय नै खुसीको कुरो हो ।

बुढो विद्यार्थीको रुपमा रहेको आफुलाई आफनो रोजाइको विषय एवमं न.पा सिरहाका बालविकास केन्द्रहरुमा गई स्थलगत अध्ययनको अवसर जुटाउन महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने श्री सुर्य नारायण सत्य नारायण मोरवैता यादव बहुमुखी क्याम्पसका आदरणीय सम्पूर्ण गुरु वर्ग प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्द छौं । यसै गरी न.पा सिरहामा संचालित बालविकासहरुको स.का., व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष ज्यूहरु, बालबालिका, अभिभावक, तथा सम्पूर्ण सरोकारवाला व्यक्तिगत एवं श्री सु.स.मो.या.व.क्याम्पस सिरहाका प्रध्यापक श्री सुरेन्द्र कुमार यादव सेमत धन्यवादका पात्रहरु हुनुहुन्छ । वहाँहरुको सहयोग र सद्भावप्रति केवल शाब्दिक धन्यवाद मात्र व्यक्त गर्नु पर्याप्त होइन भन्ने लागेको छ ।

कोक्रोबाट सुरु भई चिहानमा गएर अन्त्य हुने ज्ञानार्जनको मार्गमा हरपल घच्घच्याइरहनुहुने मेरा आदरणीय माता/पितालाई हार्दिक कृतज्ञता अर्पण गर्दछु । यसैगरी शोधपत्रलाई पुस्तकाधारका रुपमा उतार्न सामग्री एवं पुस्तकालयीय सहयोग प्रदान गरी सहयोग पुऱ्याउने सबै महानुभावहरु एवं संस्थागत पुस्तकालय परिवार, बालविकास केन्द्र परिवार समेतलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

रामनारायण चौधरी

शोधसार

यस शोधपत्रलाई परिच्छेद एक देखि परिच्छेद पाँचसम्म विभाजन गरिएको छ । परिच्छेद एक अर्न्तगत परिचय खण्डमा अध्ययनको पृष्ठभूमि, समस्याको कथन, अध्ययनको औचित्य, अध्ययनको उद्देश्य, अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरु, अध्ययनको परिसिमा तथा शब्दहरुको परिभाषा जस्ता विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ । न.पा सिरहामा संचालित बालविकास केन्द्रहरुको शैक्षिक स्तर उकास्ने अध्ययनको मूख्य उद्देश्य रहेको छ ।

विगतले वर्तमानलाई मार्ग दर्शन गर्दछ । विगतमा भए गरेका कार्यको लेखाजोखा गरी वर्तमानका लागि गरिने कार्य तर्जुमा उद्देश्य प्राप्तिका लागी बढी सान्दर्भिक हुन्छ । त्यसैले यस शोत्रपत्रमा परिच्छेद दुईमा सैद्धान्तिक खाका र सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन राखिएको छ । यस अध्ययनका अनुसन्धानको प्रकृति अनुसार परिच्छेद तीनमा अध्ययन विधि अर्न्तगत अनुसन्धानात्मक ढाँचामा तथ्याङ्क संकलन प्रकृया नमुनाको आकार नमूना छनोटको विधि, नमूना छनोटको आधार, अनुसन्धानका साधनमा प्रश्नावली फारम नतिजाको विश्लेषण प्रक्रिया लाई तथ्याङ्कका स्रोतका रुपमा प्रयोग गरिएको छ ।

छनोटमा परेका बालविकास केन्द्रका स.का., बालबालिका तथा उनीहरुका अभिभावकलाई अनुसूचीमा भएका प्रश्नावली मार्फत प्रतिक्रिया प्राप्त गरी परिच्छेद चारमा तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा प्रस्तुति गरिएको छ । तथ्याङ्कको प्रस्तुति, विश्लेषण तथा व्याख्या गर्न प्राप्त भएका सूचनाहरुको तालिकीकरण गर्दै देखाइएको छ । यसैगरी परिच्छेद पाँचमा अध्ययनबाट प्राप्त भएका प्राप्ति, निष्कर्ष तथा सुझावहरुलाई बुदागत तथा व्याख्यात्मक शैलिमा उल्लेख गरिएको छ ।

विषय सुची

सिफारिस-पत्र	I
स्वीकृति पत्र	II
कृतज्ञता ज्ञापन	III
शोधसार	V
विषयसूची	VI-VII

परिच्छेद एक

परिचय १-१८

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	१४
१.३ अध्ययनको औचित्य	१५
१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरु	१६
१.५ अनुसन्धान प्रश्नहरु	१७
१.६ अध्ययनको परिकल्पना	१८

परिच्छेद दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक खाका १९-३०

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	१९
२.२ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	२६
२.३ पुनरावलोकनको उपादेयता	१९

परिच्छेद तीन

अध्ययन विधि

३१-३५

३.१ अनुसन्धान ढाँचा ३१

३.२ अध्ययनको जनसंख्या तथा नमूना छनोट ३२

३.२.१ नमुना छनोटका आधारहरु ३२

३.३ तथ्यांकका स्रोतहरु ३२

३.३.१ प्राथमिक स्रोत ३२

३.३.२ द्वितीय स्रोत ३३

३.३.३ सहायक स्रोत ३३

३.४ तथ्यांक संकलनका साधन ३३

३.४.१ अन्तरवार्ता सूची ३३

३.४.२ समूह छलफल ३४

३.४.३ दस्तावेज पुनरावलोकन ३४

३.४.४ अवलोकन फारम ३४

३.५ तथ्यांक संकलन प्रक्रिया ३५

३.६ तथ्यांक विश्लेषण प्रक्रिया ३५

परिच्छेद चार

तथ्यांक व्याख्या र प्रस्तुतीकरण

३५-४६

४.१ बालबालिकाको शिक्षणमा बाल विकास केन्द्रले पारेको प्रभावको विश्लेषण ३६

४.१.१ बालविकास केन्द्रमा भर्ना भएका बालबालिकाहरुका ४० अभिभावकहरु (२० महिला र २० पुरुष) लाई ८ वटा बहुबैकल्पिक तथा २ वटा खुल्ला प्रश्नको समष्टिगत ३९

४.२ समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्र र विद्यालयमा संचालित बालविकास केन्द्रविच तुलना ४०

४.२.१ बा.वि.के. का बालबालिकाहरु कक्षा १ मा भर्नाहुने मातृ विद्यालयका प्र.अ. ४२

४.२.२ न.पा. सिरहा अन्तर्गतका वा.वि.के.हरुको निरीक्षणको प्रमुख दायित्व ४३

४.२.३ प्रभावहरु ४४

४.३ समुदायमा आधारित वा.वि.के.हरु लक्षित रुपमा प्रभावकार नदेखिने कारणहरु ४५
४.३.१ समुदायमा आधारित वा.वि.के.हरु लक्षित रुपमा प्रभावकारी देखिन गर्नुपर्ने कार्यहरु ४६

परिच्छेद पाँच

निष्कर्ष र सुझावहरु

५.१ निष्कर्ष ४७
५.२ सुझावहरु ४९
५.२.१ नितिगत तह ४९
५.२.२ अभ्यास तह ५०
५.२.३ अनुसन्धान तह ५०

सन्दर्भ सामग्रीहरु **५१-५२**
अनुसूची ५३-६१